

Tuija och jag

Det var en kall februarimorgon 1977, när jag och min väninna Tarja anlände till Stockholm med Viking Line. Med oss hade vi hennes bil som var fullpackad med våra ägodelar, nyfikenhet, optimism och ett stort mått av naivitet. Vi hade lämnat Helsingfors och flyttat till Stockholm, egentligen inte av någon större anledning, vi var bara trötta på Helsingfors. Jag studerade på universitetet och hon arbetade på ett arkitektkontor. Vi ville bara ha nya vyer, Helsingfors hade börjat kännas trångt och tröttsamt. I Stockholm hade vi inga jobb, ingen bostad, inte ens för första natten.

Vi lämnade bilen och som alla andra utlänningar började vi promenera mot Gamla Stan. Redan efter några minuter såg jag ett bekant ansikte, som jag hade lärt känna i Helsingfors när jag var 16 år. Då var hon tillsammans med en av killarna i vårt gäng. De båda var några år äldre och jobbade på Marimekkos tryckeri på den tiden. Det var Tuija Lindström (fast hon hette fortfarande Villanen då), som var där på promenad med sin kille Peter och som sedan blev hennes make och far till deras två barn.

Tuija blev vår räddare i nöden, även om vi inte hade riktigt insett vårt nödläge. Hon sade att vi kunde stanna hos henne. Med Tuija började jag tro på något slags skyddsängel. Hon räddade oss en bra tid framöver och kanske jag henne, men på ett annat sätt. Vi kom till hennes etta på Hagagatans bakgård. Vår bohemiska tankevärld hade förkroppsligats när vi klev in i lägenheten. Vi hade aldrig sett en pälsängar förut, men nu fanns de där, bruna och rörliga. Vi städade en ö mitt på golvet, placerade madrassen där och sov med lampan tänd hela natten. Men där stannade vi i tre månader. Tuija själv var hos Peter, som hade en stor paradgård på Pipersgatan, Kungsholmen. I deras svajiga relation i början var det också en bra ursäkt för henne att vara kvar där hos honom, eftersom vi hade ockuperat hennes lägenhet.

Genom hennes kontakter fick vi även vår nästa lägenhet på Upplandsgatan, ett omodernt renoveringsobjekt med två gigantiska rum och kakelugnar som den enda värmekällan. Jag och Tarja gick i skilda vägar och jag flyttade tillbaka till Tuijas lägenhet tre år till.

Jag känner oerhörd tacksamhet för den hjälpen vi fick, den starten vi fick tack vare Tuija. Det var början till en lång och nära vänskap.

Tuija själv hade flyttat till Sverige tidigare med sin son Ilari, för att starta om sitt liv. Hon var en sökare. Hon sökte och hon hittade, men hennes liv var kantad av svårigheter från start. De var flera syskon och alla lämnades till barnhem. De flesta blev adopterade och även Tuija några gånger, men fick alltid återvända till barnhemmet. Till slut blev hon också adopterad till en rätt välbärgad familj, men relativt gamla föräldrar. Pappan var i rederibranchen och ofta borta hemifrån. Tuija anklagade ofta sin adoptivmor för de extra kilona hon bar, att hon hade blivit matad med grädde som liten av henne.

Hon skyndade sig till vuxenlivet, gifte sig och skaffade barn väldigt tidigt för att komma från föräldrarna. När sonen Ilari var liten hamnade pappan i en bilolycka, som gjorde honom förklarad. Tuija hade både barnvagn och rullstol att ta hand om. Ilaris pappa blev våldsam av situationen och medicinerna och Tuija fick fly därifrån.

Tuijas dröm var att bli journalist. Hon hade orden och hon hade tankarna och hon älskade den finska poeten Eino Leino, som hon citerade då och då hela sitt liv. Hon hade påbörjat studierna, men flytten till Stockholm ändrade planerna.

Hon hade en väninna i Stockholm som stöd. Små jobb här och där, bl.a. på ett café på Gröna Lund. Att ha en liten son med sig var det inte lätt, när man måste arbeta. Hon har berättat att Ilari själv hade hittat ett dagis att gå till.

Tiden på Pipersgatan var för henne på många sätt omvälvande. Den innebar både framgång och svårigheter. Hon hade träffat Peter på Stampen i Gamla Stan. Denna långhåriga, skäggiga, engelska ingenjören och musikanten var den stora kärleken. Han bodde på Kungsholmen och hade kontraktet även för den lilla ettan på Hagagatan. Tuija blev gravid ganska snart och lilla Jennifer föddes 1978. Hon blev den goda kraften i Tuijas liv. Kraften, som fick Tuija att hitta tillbaka till sig själv. Jennifer spred leende och glädje runtomkring sig. Tuija fick styrka av henne. Behovet att uttrycka sig kom tillbaka. Journalism var det inte att tala om, hon hade ju flyttat till främmande språk. Och även om Tuija var väldigt verbal och älskade att prata mer än något annat och höll massvis med föreläsningar speciellt efter några glas vin, hade hon alltid lite svårt för komplicerade ord. Hon kunde snubbla på dem, som någon sorts selektiv dyslexi, de vi i Finland kallar för "bildningsord".

Hon hittade språket i bilden. Hon sökte in på Fotoskolan och kom in. Där mötte hon också två av sina läromästare som påverkade henne mycket, Christer Strömholm, som hade startat skolan och Anders Petersen. Där öppnades en ny värld för henne. Jag minns hennes första bilder där av en svan och hur vi klädde mig med sjalar och rekvisita och övade porträtt. Det ledde till Konstfack och hon hittade ett nytt spår och under den tiden blev inte spåret bara hennes utan en vägvisare för landets konstfotografi. Fotografiet som rådde dittills var väldigt tekniskt och dokumentärt. I fototidningarna fanns det kanske en och annan artikel om Cartier Bresson eller Brassai, men de flesta artiklarna handlade om teknik, kameraobjektiv och film. Det var inte oviktigt för Tuija, hon var den enda i klassen som klarade av uppgiften att fota metall, men det vara bara ett verktyg, inte målet.

Den älskade dottern Jennifer blev hennes favoritmodell. De otaliga vackra, lite drömska bilderna på Jennifer väckte uppmärksamhet. Familjen vistades ofta på somrarna i England, där hon också fotade de små kusinerna. Tuijas lite vemodiga barnbilder hade börjat synas och få en publik. Hon förnyade fotografin på många sätt. Också hennes porträtt hade börjat bli kända. Bilderna på Jonas Gardell med sin finska pojkvän, Anki med fräknarna och med sin gravida mage, Katrins rygg med tryckmärke, Estellas bak tryckt mot fönstret. Och kvinnan med det våfflade håret, alltså jag. Jag hade flätat håret till massa flätor och vi hade en fotoession på Konstfack. Bar överkropp, blicken mot Tuija och en stor bouncer. Och mitt ex som publik. Den bilden fick en väldigt stor spridning, via pressen och en trycksaksfirma, Maco Print, som hade gjort en reklamapp för sina bra printar genom att använda konstfotografers bilder. Så min bild trycktes till gigantiska affischer och delades ut i mängder. Den bilden hade inte varit möjlig om det inte hade varit just Tuija. Den beskriver vår relation i blicken. Jag minns den rofyllda känslan jag hade. Tuija fotograferade gärna hud, naket, men mer på ett sensuellt sätt än erotiskt. Jag vet att i något lager som hade den på väggen kallades bilden för hissknappen.

Tuija var väldigt intresserad av kvinnokroppen, utforskande, hon såg formerna i den. Hon använde ofta sina vänner som modeller. Hon fotade en del på Konstfack, men också i sitt hem

på Pipersgatan dit hon hade släpat rostiga plåtar för att få dessa ljusa, abstrakta bilder av en kvinnotorso.

Tuija experimenterade också i labbet och började kopiera genom ett adhesivpapper, vilket gav bilderna en lite mystisk, marmorerad känsla. Det kopierades flitigt. På Planket, vilket är en utomhusfotoutställning i Stockholm, kunde man se en hel del kopior, mer eller mindre lyckade.

Tuija började ställa ut på gallerier som Camera Obscura, Gauss och Fotograficentrum, men på 80-talet föddes också två nya tidningar som blev väldigt betydelsefulla för just fotografierna. Den viktigaste var ETC, som Johan Ehrenberg startade och som såg vikten på bra foto och den andra var den feministiska tidningen, Kvinnotidningen Q, som samarbetade med ETC. Tuija fick också ett uppdrag att fotografera på en strippklubb av ETC. Där blev hon vän med en av stripporna, Pia, som hon fotade flitigt.

Tuija hade inget fördömande mot människors val. Dessutom hade hon ju Christer Strömholm med sina kvinnor från Place Blanche och Anders Petersen med sin Café Lehmitz som förebild. Det fanns en romantiserande bild av människor på samhällets utkant. Det kunde vara ett fönster mot människor som inte har företräde i samhället samtidigt som det kunde vara en gnutta idealiserande och självdestruktivt. Tuija var normkritisk långt innan ordet var ens uppfunnet. Regler var inte för henne. Inte ens då när vi åkte i hennes bil mot enkelriktat, mot mötande trafik på Skeppsbron. Denna själsliga frihet gav henne frihet också i konsten. Hon kunde ploga nya stigar.

Tuijas experimenterande och det nya språket ledde till att hon fick Moderna Museets Gullers-stipendium, den första personen som hade fått det redan under sin studietid. Det var en ära och dörröppnare för henne.

Under Londonvistelser fotograferade hon också på Zoo vilket resulterade till de mörka, små bilderna, mörkret krävde nära betraktelse. De ställde hon ut i Köpenhamn på Billedhuset. Hon ville ha mig med som hjälp i hängningen. Utställningen blev fin och på kvällen hade vi firande på en restaurang. Det hölls ett kortare tal och eftersom Tuija stortrivdes i rampljuset och att vara i centrum, reste hon sig upp även vid nästa tal och tackade, medan jag och Peter försökte diskret dra ner henne igen eftersom vi såg att talet där borta var inte för henne utan till ett par som hade gift sig.

Tiden på Pipersgatan var på många sätt lycklig. Hennes karriär tog fart. Jennifer var en underbar solstråle. Jag hade lyckan att bli hennes gudmor - Inte på det där traditionella sättet, inte med vatten och dop och kyrka, utan en dag kom hon hem från dagis och barnen hade diskuterat sina gudmodrar. Hon frågade sin mor: "Vem är min gudmor?" och Tuija svarade snabbt: "Mirja". Då blev jag det!

På somrarna var familjen på sin stuga i Vingåker.

Tiden i den stora lägenheten med de mörka ekmöblerna innebar också en del tunga fester med mer eller mindre törstiga vänner, i lägenheten eller i labbet som hon inhyste i källaren, och där även Christer Strömholms kopister höll hus. Tuijas förhållande till alkoholen var med finskt än franskt. Inte dagligen, men när det skulle drickas vin räknades inte centilitrar.

Under den här tiden samarbetade hon också lite med sin lärare Jan Fridlund som hade ateljé på Kungsholmen. Han var reklamfotograf, Tuija testade branchen och konstaterade snabbt att det inte var hennes område. Hon hade ett uppdrag att fota trosor och jag fick stå modell för henne, en främmande sak för oss båda.

Hon fick också göra en bildreportage av den finska dirigenten Esa Pekka Salonen. Han befann sig just då i Japan och Tuija fick flyga dit. Jag minns att även hon var "Lost in translation" och hur hon beskrev lyckan av logotyperna som Canon eller Toyota, för de var skrivna med västerländska bokstäver och on kunde begripa orden. De var bekanta.

Där på Pipersgatan förlorade hon också vårdnaden av sin son Ilari. Han blev skickad på semester till sin far. Han ville inte ge vårdnaden till Tuija, men inte heller han kunde ta hand om sonen. Så även Ilari hamnade på barnhem. Tuija stred i årtal mot finska sociala myndigheter utan att lyckas. Logiken var, att om mamma får vårdnaden blir pappa ledsen, om pappa får vårdnaden blir mamma ledsen. Som vuxen flyttade Ilari tillbaka till Stockholm och det var då som mor och son fick närmare kontakt.

Tuija såg lite ner på Svenssonlivet samtidigt som en del av henne längtade efter det, eller i alla fall den typen av trygghet hon aldrig hade haft.

Närmast hon kunde komma till den lyckan var när familjen köpte sitt hus på Dalarö, en vacker, stor säkerskiftsvilla med utsikt mot havet och en liten stuga på tomten som fungerade som mörkrum och en båt vid bryggan. Det var kanske hennes lyckligaste period i livet som också innebar ett nytt barn, Laura. Tuija födde tre barn med tio års mellanrum.

Det var där hon fotograferade de vanliga kvinnoredskapen, strykjärnen. Hon målade dem blodröda och kopierade dem i monumentala storlek. Det var också i Dalarö hon hittade sandtaget och fotade sin Sandemar- serie.

Det var där hon hittade den lilla sjön, där hon fotograferade de flytande kvinnorna. Kvinnorna på Tjursjön kom att bli kanske hennes mest uppskattade verk. Något vackert och hotfullt på samma gång. Fyrkantiga, mystiska bilder av ljusa kvinnokroppar mot det mörka vattnet, inramade med tunga järnramar. Även där var det vännerna som blev modeller. Tuija hade ett stort umgänge. Alla hennes Konstfacksvänner blev kvar som en stor familj. Och många andra. Tuija var i centrum. Alltid.

Efter några år på Dalarö, blev tjänsten som professor ledig på i Göteborgs fotohögskola. Hon sökte och fick tjänsten. Det var inte ett okomplicerat beslut. Det skulle innebära en flytt från hennes älskade Dalarö. På sin dödsbädd sade hon att hon ångrade lite det valet. Det kostade henne mycket personligen, men gav mycket till fotovärlden.

Hon var redan ett stort namn inom fotokonsten med många utställningar bakom sig. Det var dags för nya utmaningar. Så familjen sålde huset och flyttade till Göteborg till ett nytt hem, en ny paradsvåning fullt med mörka ekpaneler (som senare brann upp i en eldsvåda).

Det var inte heller okomplicerat för fotograferna. Den tekniska och dokumentära eran hade ju varit dominerande i fotot och Tuija innebar ett gigantiskt hot mot dessa fotografer, mest män. Hon ville förnya utbildningen och föra in konsten in i skolan. Hon var en kvinna, hon var stark och känd för sitt feministiska perspektiv. Hon hade idéer och övertygelse, men var aldrig svart och vitt, Tuija hade nyanser. Hon breddade utbildningen med sin erfarenhet och med sina kontakter, moderniserade den och förde in också den rörliga bilden. En av pressfotograferna hotade att trycka ner teleobjektivet in i hennes hals på en dagstidnings kultursida. Diskussionsnivån var låg.

Från att ha haft kontakt med Tuija flera gånger i veckan blev våra möten glesare. Jag hade själv ett litet barn som tog min tid och det hade hon också och allt arbete i skolan och

representationer. Priset var att engelsmannen inte riktigt klarade av hennes framgång, samtidigt som han själv hade blivit arbetslös i Göteborg och det blev en skillsmässa. Ilari, hennes son hade hunnit få två söner, skilja sig och flytta tillbaka till Finland. Såren där läktes aldrig helt. Det var en förkrossande nyhet för Tuija, när hon fick veta att hennes son hade avlidit senare i Finland.

Hon hade en stor separat utställning i Liljevalch som hette Arvet, det som går i arv , men som också betyder ärr på finska. Såren och ärr som har gått i generationer i familjen. Hon visade i utställningen en film om socialens beslut om Ilari och också en film där lilla Laura spelar piano, samma melodi om och om igen. Och naturligtvis visades alla hennes storverk där, barnbilderna, porträtten, de flytande kvinnorna. Harbour works, som var också någon slags hyllning till Kotka, en hamnstad där hon var född.

Ungefär vid den tiden som skillsmässan ägde rum hade Jennifer också insjuknat i anorexi och fått en del andra problem. Det var ett hårt slag mot Tuija. Jennifer, som alltid var leende och hade så mild röst. Jag minns kvällen, när jag fyllde 30. Jag hade fest på kollo där jag jobbade under Konstfackstiden på somrarna. Det var en vild fest. Jennifer sov i mitt rum. Man kunde se en regnbåge i himlen och hon kvitrade: "Nu dansar mössen i himlen": Då tänkte jag att inget ont kunde drabba denna tjej, att hon hade byggt ett pansar runt sig för att skydda det vackra och det känsliga. Jag hade fel.

Tuija stannade i Göteborg i tiotal år och hade en otrolig betydelse för de framtida fotograferna och fotokonsten i allmänhet. En speciellt stor betydelse hade hon för de unga kvinnliga fotograferna. Hon blev senare hyllad i en samlingsutställning på Artipelag för sin insats och som förebild.

Hon hade tidigare inlett ett förhållande med en yngre man Jesper Örtman, som hon samarbetade med och som hade rötterna på Öland. Tillvaron och resorna med honom resulterade till en bildsvit "Look at us" och "Love and Death", färgbilder och mer dokumentära denna gång.

Allt som hade hänt tidigare och all stress fick henne att flytta till ön. De hyrde ett hus på södra Öland och där stannade hon i flera år. Först med honom, sedan utan, med Laura och katterna, i det karga landskapet nära Allvaret. Hon bodde där långa perioder rätt isolerad med en vilsen tonårsdotter, först i Gräsgården i ett stort blått hus och sedan i ett rött hus med vita knutar som hon hade hyrt av en bonde. Omringad av sina små samlade saker, som följde med henne överallt och flugorna från den bredvidliggande ladugården bodde hon i det rofyllda, vackra landskapet. Det kunde gå veckor då hon inte träffade folk. Tuija var väldigt sällskaplig och social , men hade ett stort behov av ensamhet. Hon var en tänkare, som försökte hitta nycklar till livet.

Situationen med Jennifer hade blivit sämre och till slut kom ett otroligt sorgligt besked, att Jennifer hade avlidit. Det bröt ner Tuija och även oss andra. Det var obeskrivligt sorgligt. Jag minns begravningen i Göteborg, en kall vintrig dag. Kyrkan var fylld av Jennifers vänner. För tidigt och så onödigt. Tuija skulle åka till Öland på kvällen i snöstorm. Jag kunde inte låta henne göra det själv utan åkte med. Vi hade varit varandra nära en tid igen. Jag kunde bara vara en axel att luta sig emot, ett öra som kan lyssna och försöka trösta, så gott det går. Hur klarar man detta? Förlusten av två barn? Hon var så liten då och ändå så stark.

Som om det inte var nog fick hon cancerbesked också. Jag tror hon ringde varje dag under den perioden. Kroppen och försvaret bryts ner av sorg. Hon vann över cancer. Den gången. Räddningen i Tuijas liv kom från två håll. Yrkesmässigt och mentalt blev ett Iaspis- stipendium en vändpunkt, den erbjöd en ettårig vistelse i deras ateljéer i Mile End, London. Platsbyte gjorde henne gott. Hon visade mig där ivrigt sina nya färgstarka foton. Det var en serie Roman Road som fick namnet efter den närliggande gatan. London var en del av henne genom Peter, nu erövrade hon sin egen del med långa promenader i parken och genom datorn. Hon hade tidigare börjat experimentera med Photoshop i sina fraktaler och det här var en utveckling av dessa.

En riktigt stor glädje blev det när dotter Laura födde sin dotter Maya Leah. Hon var Tuijas ögonsten. Ilari hade också två söner, som hon hade mindre kontakt med och de bodde inte nära henne.

Efter London flyttade hon så småningom tillbaka till Stockholm, där var hon nära barnbarnet Maya och Laura. Först bodde hon vid Bergianska trädgården där hon köpte Nepenthes , köttätande växter som hon scannade direkt utan kameras närvaro. Det blev stora bilder på växtdelar bakom ett tjockt plexiglas.

De sista åren av sitt liv bodde hon i Kista. Hon blev mer isolerad. Isoleringen var en gammal vän, det var hon ju ofta på Öland. Men den här isoleringen blev jag orolig för, Hon satt timmar framför datorn, läste allt och sökte sig till konspirationsteorier. En del kanske låg det något i det, en del inte. Datorn kanske blev en tillflyktsort, som det blir för många. Men hon bar en enorm sorg som kom fram då och då, det kunde sippra fram också mer ilska som jag inte hade sett tidigare. Men vem skulle inte känna så efter alla förluster. Hon var ändå en stridare.

Eftersom jag betraktade Tuija som en del av familjen ringde jag ofta och kollade läget. Det gjorde henne ibland irriterad. Hennes hälsa hade börjat vackla. Hon hamnade på sjukhus, som hon aldrig sedan lämnade, hon bytte bara avdelning några gånger.

Samtidigt hade hon en utställning som skulle öppnas på Husby konsthall med ett par gamla elever, numera kollegor. Hon skulle visa Nepenthes- bilderna och bad mig och min man att hämta originalen från lägenheten. Det var en gripande syn, dessa ihop skumpna, uttorkade växterna som var i sin lyster i fotografierna. Samtidigt pågick samma metamorfos i hennes kropp. Tuija dog omringad av vänner och sin dotter annandag jul 2017.

Att vara med Tuija innebar mycket skratt, prat och ibland långa monologer. Hennes humor var hennes räddning. Hur skulle man annars klara av en förlust av två barn och ett barnbarn? Hennes barn och barnbarn var hennes allt. Det är ändå hennes skratt som man hör först när man tänker på henne. Hon kunde vara självcentrerad, men aldrig självisk. Tvärtom, hon var en varm och generös person, som visade sina känslor, alla sorts. Hon älskade att berätta historier från sitt liv och "sanningar". Hon ville ofta ha mig till tillställningar med sig. Det var tryggare så. Hon visste sin storhet, men någonstans levde det lilla barnhemsbarnet kvar. Vi var som Gertrud Stein och Alice B Toklas och det var ingen tvekan, vem som var Gertrud.

